

Kakšna je »duša« filozofske knjižnice?

Marjetka Ščelkov

Začetki Oddelka za filozofijo in knjižnice (takrat se je to imenovalo Seminar za filozofijo) segajo v leto 1919, ko sta bili ustanovljeni Univerza v Ljubljani in Filozofska fakulteta. Ustanovni oddelki Filozofske fakultete so bili takrat filozofija, pedagogika, romanistika in slavistika. Na začetku je vsem primanjkovalo knjižnega gradiva, v letu 1921 pa je filozofija po posredovanju doc. dr. Franca Vebra, ki je bil Meinongov učenec, dobila Meinongovo knjižnico – zasebno zbirko avstrijskega filozofa Alexiusa von Meinonga z okoli 2400 monografskimi enotami in 346 letniki revij, ki je zelo obogatila knjižnico za filozofijo in bila dolgo njeno jedro. Še danes je ta zbirka nekaj posebnega ter ima velik zgodovinski pomen in vpliv, vendar je zdaj predvsem zanimiva za raziskovalce in poznavalce Meinongove misli in ni več del rednega filozofskega študijskega gradiva.

Seminar za filozofijo se je iz centralnega poslopja Univerze v Ljubljani selil najprej v NUK l. 1941, nato pa 1960/61 v novo poslopje Filozofske fakultete na Aškerčevi 2, kjer se je uradno preimenoval v Knjižnico za filozofijo in je postal pomemben del Oddelka za filozofijo. Glavnina gradiva je bila v mali knjižnici, ostalo pa po kabinetih predavateljev, v omarah na hodniku in nekaj tudi v omarah v 5. nadstropju. Ker je bila po l. 1945 Meinongova knjižnica razdeljena med druge knjige filozofskega seminarja, je v študijskem letu 1989/90 prvotno gradivo ponovno zbirala in uredila mag. Ana Mehle, bibl. spec., in v l. 1990 je

*Slika 1: Meinongova knjižnica, september 2019
(foto: Marjetka Ščelkov)*

bila spet samostojna Meinongova knjižnica postavljena ob steni v filozofski predavalnici 420 v 4. nadstropju. Končno je l. 1997 Oddelek za filozofijo dobil nove prostore na FF in združil knjižnico v prostoru 439 in v omarah zunaj na hodniku. Meinongova knjižnica je dobila svoje novo mesto v napol zastekljenih omarah na hodniku pred vhodom v osrednji del sedanje filozofske knjižnice. Starejše knjižno gradivo in starejše revije pa so bili preseljeni v depo na Karlovški cesti v Ljubljani. Letos – v jubilejnem letu 2019 smo imeli še šestmesečno akcijo selitve knjižničnega gradiva s Karlovške, na Filozofski fakulteti pa iz omar na hodniku in nekaj iz knjižnice v novo skladišče v Zgornjih Jaršah in s tem pridobili dodatni prostor na policah, že lani pa smo uredili in opremili novo čitalnico s petnajstimi sedeži.

Rdeča nit vseh teh selitev je bila želja izboljšati knjižnično izkustvo tako prostorsko kot vsebinsko ter bolj približati in bolje predstaviti gradivo uporabnikom, ki jih filozofija strokovno zanima – študentom filozofije, raziskovalcem in predavateljem, pa tudi vsem tistim, ki jih zanima kritično mišljenje in ki se nato vračajo v knjižnico zaradi dobre izkušnje.

*Sliki 2 in 3: Knjižnica za filozofijo FF, september 2019
(foto: Marjetka Ščelkov)*

Tako je bilo letos ob stoletnici Filozofske fakultete preko 4200 obiskovalcev v knjižnici in čitalnici. Dinamika obiska v knjižnici se sicer nekoliko razlikuje od generacije do generacije študentov, vendar je z bolonjsko reformo – vsaj na začetku – fizični obisk v knjižnici precej upadel in so študenti precej gradiva iskali na internetu. Zadnja leta se to popravlja in je humanistika, še posebej pa filozofija spet bolj popularna in tudi fizične knjige so bolj iskane.

Poleg zanimivih novosti v slovenskem prostoru in v svetu je knjižnična zbirka referenčna tako za zgodovino filozofije kot tudi za posamezne filozofske smeri in njihove interpretacije. Seveda pa si vsi – uporabniki, obiskovalci in zaposleni – želimo še nadaljnega razvijanja in izboljševanja knjižnice, tako prostorsko (npr. večji delež prostega pristopa) kot tudi še več dobrega gradiva – vse to pa je, kako nefilozofsko, povezano z večjimi finančnimi stroški predvsem oddelka za filozofijo, ki je vedno plačeval večino investicij v knjižnici, in same FF.

Tudi člani in raziskovalci oddelka ter celo študentje so podarili mnogo zanimivih knjig knjižnici in njenim uporabnikom. A če smo naravnani bolj pozitivno, lahko izraz stroški zamenjamo z vložki za večje zadovoljstvo uporabnikov

*Slika 4: Knjižnica za filozofijo FF, september 2019
(foto: Marjetka Ščelkov)*

in hkrati tudi zaposlenih v knjižnici. Vsaka knjižnica, in posebno še filozofska, pa mora predvsem izražati človekovega duha, zato je kakovost vsebine knjig važnejša od same količine knjižnega gradiva.

Skupni knjižnični fond obsega 32.000 enot gradiva (monografije, revije, e-viri), v sami knjižnici pa je fizično dostopno preko 17.000 izvodov, od tega v prostem pristopu 2000. Postavitev knjig na policah v filozofski knjižnici se z leti ni dosti spreminjala – najprej je glavna razdelitev na 15 smeri (ontologija, etika, logika, estetika, zgodovina filozofije itd.), nato pa v vsaki smeri po abecedi avtorjev in njihovih del. UDK sistem je bil doslej za filozofe verjetno preveč suhoparen. A v neki prihodnosti, ko bo prišlo do združitve vseh knjižnic OHK FF na skupni in samostojni lokaciji, bo zaradi poenotenje iskanja gradiva treba razmišljati tudi v tej smeri.

Knjižnica kot prostor, arhitekturno delo, je lahko celovitejša izkustvena podlaga za človeško rast in učenje, tako ustvarjalca in izvajalca tega dela kot ljudi, ki ta prostor uporabljajo in zaznavajo z vsemi čuti – najprej so tu vid, tip in voh, manj pa sluh in okus. Sploh je zahodna civilizacija že od starogrških časov

utemeljena na okularnocentričnem zaznavanju in razmišljanju videti = vedeti, kar izhaja iz grške besede »aletheia« (‘neskritost’, torej resnica). »Vid je edini čut, ki je dovolj hiter, da lahko lovi korak s presenetljivo hitrostjo v tehnološkem svetu.« (Pallasmaa, 2007, 46)

Kot arhitekt Pallasmaa verjame: »Naša zavest je utelešena zavest, svet je strukturiran okoli čutnega in telesnega središča. Čuti niso zgolj pasivni sprejemniki dražljajev in telo ni zgolj točka pogleda na svet v centralni perspektivi. Prav tako telo ni zgolj locus kognitivnega razmišljanja, saj čuti in naša telesna bit kot taka strukturirajo, producirajo in hranijo tiho znanje. Vse naše bivanje v svetu je čuten in utelešen način bivanja.« (Pallasmaa, 2007, 10)

Ingarden pa pravi: »Arhitekturno delo dejansko ni izključno prostorska tvorba, ker vsebuje momente, ki sami na sebi niso prostorski, čeprav se kažejo na prostorski osnovi: ti so namreč estetsko vrednostne kvalitete, kvalitete, ki izražajo ustvarjalčevo stališče in psihično strukturo itd.« (Ingarden, 1980, 207)

Koliko pa je naša knjižnica umetniško delo, je zdaj stvar opazovalcev oz. uporabnikov in njihovi vtisi so v glavnem pozitivni. Radi se vračajo zaradi zračnosti in svetlobe ter udobne in mirne čitalnice – izjemoma pa tudi nemirne, kadar so razprave pred izpiti bolj razgrete. Knjižnica je tako specialni fizični prostor in njena funkcija je omogočati dostop do knjižničnega gradiva v fizični obliki (knjige, revije ipd.) kot tudi v e-obliki, ki je priročna zlasti za oddaljeni dostop in je možna 24 ur na dan. V knjižnici so potekale in še potekajo poleg izposoje tudi študijske in družabne aktivnosti: branje filozofskih tekstov v čitalnici, predavanja in seminarji za magistrske in doktorske študente, debatni krožki, okrogle mize, sestanki ŠFD, novoletna praznovanja, intervjuji in TV-snemanja predavateljic in predavateljev.

Sedanje življenje in dojemanje prostora filozofske knjižnice, ki je s svojim knjižničnim fondom v »filozofskem« ozračju neposredno prepletena s filozofijo kot radovednostjo, ukaželjnostjo, je v iskanju odgovorov na razna vprašanja in s samim iskanjem smisla. Tudi njeni uporabniki začutijo to »dušo« filozofske knjižnice in se pridružijo iskanju filozofije kot ljubezni do modrosti med policami – v knjigah, ki jih poznajo s predavanj o znanih filozofih in jih še niso prebrali, ali v knjigah, ki jih še ne poznajo in so jih pritegnili naslovi, avtorji ali pa nenavadne platnice, ki so značilne za starejše in sploh za stare knjige. Teh je v knjižnici kar dosti in so stare 100 let in tudi (precej) več, npr. *Kritik der praktischen*

Vernunft Immanuela Kanta (Leipzig, 1778 – reprint knjige iz l. 1788, tudi mali format 15 cm). Najstarejša pa je iz Meinongove knjižnice: *Essai philosophique concernant l'entendement humain* Johna Locka (Amsterdam, 1700) in je varno spravljena v trezorju na FF. Francoski prevod Pierra Costa je izšel le 10 let po izidu angleškega originala *An essay concerning human understanding* l. 1690.

Jaro Dolar je v *Spominu človeštva* napisal: »Na vprašanje, kaj je pravzaprav knjiga, se ne da preprosto odgovoriti. Težko je namreč v eni sami definiciji zajeti zunanjo podobo in idejno vsebino, morda celo tržno vrednost knjige – saj se je vse to v tisočletjih venomer spreminjalo. Celo tako splošna definicija, kot je ta: 'knjiga je s pisavo fiksirani dokument večjega obsega, zapisan na lahko prenosnem materialu', ne zajema vseh njenih lastnosti. Verjetno se bo treba sprijazniti z mislijo Roberta Escarpita: 'Kot vse kar živi, se tudi knjiga ne da definirati.'« (Dolar, 1982, 38) Vse, kar živi, pa ima neko svojo »dušo« in v tem je neka posebna, metafizična razsežnost filozofskih knjig v filozofski knjižnici. Vse te zapisane večne modrosti od starodavnih časov do sodobnosti se dotikajo bralcev v večji ali manjši meri, pač glede na njihovo sposobnost dojetanja in sprejemanja. In seveda tudi na njihovo vztrajnost, prebrati kakšno knjigo v celoti ali celo dvakrat ali pa tudi večkrat in vsakokrat najti kaj zanimivega ali pa kakšno novo asociacijo – da pri tem pride do samorefleksije in samozavedanja, da se sproščata ustvarjalnost in domišljija. »Če smo ustvarjalnost tako uzrli skozi domišljijo, je prav gotovo nismo zato, da se z njo ne bi ničesar dotikali in da bi se nas nič ne dotaknilo, pač pa ravno zategadelj, da poudarimo to dotikanje in dotaknjenost. Ta dotaknjenost ni zgolj kako nasprotje ustvarjalnega stikanja, saj se brez tega, da ga nekaj gane, samo ne bi zganilo. Ali pač?« (Komel, 2016, 70)

Znani izrek Bertolta Brechta »Knjiga je orožje – vzemi jo v roke!« je tudi mišljen kot napotilo k iskanju znanja na splošno ter še posebno k spoznavanju novih idej in pristopov, lahko pa je knjiga uporabljena tudi bolj neposredno kot del samega performansa – v družabne idr. namene, pri tem pa so bolj zajetne knjige lahko fizično težji izziv za udeležence.

Tako smo pred leti v okviru disciplin Filozofske olimpijade študentov filozofije na FF uporabili Marxov *Kapital* za predajo/podajo med udeleženci filozofske tekaške štafete, pri kateri smo sodelovali zaposleni na oddelku in študentje – in je bilo treba kar paziti, da (težki) *Kapital* ni padel komu na nogo. Po Olimpijadi pa smo ga nepoškodovanega vrnili na njegovo mesto na polici v knjižnici. Tudi

*Slika 5: Knjižnica za filozofijo FF, september 2019
(foto: Marjetka Ščelkov)*

sicer smo zaposleni in študentje na oddelku za filozofijo sodelovali in tekmovali v raznih športnih disciplinah, najbolj popularna pa sta bila nogomet in predvsem košarka, kjer so predavatelji dolga leta zmagovali – vse te pokale imamo zdaj razstavljene v knjižnici na omari s tujimi revijami in knjižnimi novostmi.

Filozofski fenomen knjige oz. teksta je opisal Dean Komel: »Tekst lahko na splošno opredelimo kot fiksacijo žive govornice, ki ne le ohranja njeno sporočilnost, marveč preko branja tudi nalaga njeno razumevanje. Tekstualnost se že v svojem zasnavljanju ponuja v branje. Sprejemanje branja napotuje k razumevanju tistega, o čemer je beseda, k zmožnosti besede, ki naj bi po zahodnem izročilu vzpostavljala človeškost sploh. Človek je bitje, ki ima zmožnost besede, če mu je ta kakorkoli kratena, ne more izkazovati svoje človeškosti.« (Komel, 2010, 33-34)

Tudi Heidegger je poudarjal pomembnost branja, ki ga je celo napisal z veliko začetnico.

»Was heißt Lesen? Das Tragende und Leitende im Lesen ist die Sammlung. Worauf sammelt sie? Auf das Geschriebene, auf das

in der Schrift Gesagte. Das eigentliche Lesen ist die Sammlung auf das, was ohne unser Wissen einst schon unser Wesen in den Anspruch genommen hat, mögen wir dabei ihm entsprechen oder versagen. Ohne das eigentliche Lesen vermögen wir aus nicht das uns Anblickende zu sehen und das Erscheinende und Scheinende zu schauen.«

»Kaj pomeni Branje? Nosilno in vodilno pri branju je zbranost. K čemu zbira? K napisanemu, v napisanem povedanemu. Pristno branje je zbranost glede tega, kar nas je brez našega vedenja in že našega bitja vzelo v nagovor, pa naj mu pri tem odgovarjamo ali se mu odrečemo. Brez pristnega branja tudi ne zmoremo videti tega, kar nas uzira, in zreti tega, kar se pojavlja in proseva.« (Heidegger, 1983, 111)

V prostoru oz. knjižnici, v času in bivanju ter branju se tako ontološko kot fenomenološko dotikata Ingardnova eidetska estetika in Heideggrova fenomenologija razpoloženja. Brez ugodnega počutja v knjižnici, bi vsekakor težje uživali v branju knjig in si zraven tudi kaj zapomnili ... zato potrebujemo poleg prostora in časa ter knjig, bralcev, branja in mišljenja še ustrezno razpoloženje, ki tudi prispeva k »duši« filozofske knjižnice.

Tako Janko M. Lozar še posebej poudarja: »Enkrat za vselej skupaj s Heideggrom ponovimo: razpoloženje ali počutje kot temeljni ekstenzial, v katerem se vržena tubit najde kot sprevidevno razklenjena v sorazklenjenem svetu, nista mogoči drugače kot na (breztemeljnem) temelju časovnosti.« (Lozar, 2012, 58)

Zgodovina filozofije je vse do Heideggrove fenomenologije kazala preskromno zanimanje za fenomenalnost razpoloženja. To je bilo razumljeno kot spremljevalni pojav spoznanja. S Heideggrom pa je postalo jasno, da je razpoloženje tisto, ki šele odpira razumevanje in resnico in spoznavanje, da je pogoj možnosti spoznanja. Zato je dobro razpoloženje toliko bolj pomembno za vsako razmišljanje – in tudi predavanje.

Zahvala

Za slovenski prevod teksta *Was heißt Lesen?* se zahvaljujem prof. dr. Deanu Komelu.

Literatura

Dolar, J., *Spomin človeštva*, Ljubljana 1982.

Heidegger, M., Was heißt Lesen?, v: Heidegger, M.: *Aus der Erfahrung des Denkens: 1910–1976*, Gesamtausgabe Bd. 13, Frankfurt am Main 1983.

Heidegger, M., *Kaj se pravi misliti?*, Ljubljana 2017.

Ingarden, R., *Eseji iz estetike*, Ljubljana 1980.

Komel, D., *Potikanja*, Ljubljana 2010.

Komel, D., *Obeležje smisla*, Ljubljana 2016.

Lozar, J. M., *Fenomenologija razpoloženja: s posebnim ozirom na Heideggro in Nietzscheja*, Ljubljana 2012.

Lozar, J. M., *Uvod v fenomenologijo: veliki prelom*, Ljubljana 2018.

Pallasmaa, J., *Oči kože: arhitektura in čuti*, Ljubljana 2007.

Povzetek

Prispevek na začetku osvetli nastanek Knjižnice za filozofijo Filozofske fakultete v Ljubljani kot Seminarja za filozofijo na Univerzi leta 1919 in širitev te knjižnice z nekaterimi osebnimi donacijami, predvsem z Meinongovo knjižnico, ki je obogatila filozofski knjižnični fond. Pozneje so knjige prihajale v knjižnico na različne načine, a predvsem z manjšimi in večjimi nakupi.

V nadaljevanju spoznamo prostorsko postavitve knjižnice, ki se je v 100 letih spreminjala z vsako selitvijo in je trenutno z urejeno čitalnico uporabnicam in uporabnikom precej prijazna, z nekaj izboljšavami pa bo zagotovo še boljša. Vpliv prostora na mentalne zmožnosti, zdravje in razpoloženje bralcev in bralk se namreč v praksi lahko zelo razlikuje.

Ugodno razpoloženje v knjižnici in njena »duša« sta pri iskanju notranje filozofske izpolnitve spodbujala generacije filozofin in filozofov k nemirnemu in navdušenemu branju kupov in kupov knjig, raziskovanju med policami, k izposojanju originalnih izdaj v redni izposoji, spoštljivemu ravnanju s starejšim in celo več kot 100 let »starim« gradivom – primer tega je v letu 1878 ponatis Kantove *Kritik der praktischen Vernunft* iz leta 1788 – in seznanjanju z najnovejšim gradivom v fizični obliki ali z uporabo e-virov.

Tako kot stare knjige nikoli ne bodo »zastarele«, tako nikoli ne bo končano filozofsko iskanje in samoizpraševanje v filozofiji, ki se prek zgodovine, fenomenologije in posameznih filozofskih sistemov lahko kaže kot hermenevtika ali pa življenje samo.

Ključne besede: knjige, knjižnica, branje, mišljenje, filozofija, arhitektura, fenomenologija
razpoloženja, 100 let Filozofske fakultete